

כתיבה ועריכה:

שלומית רחמל – מנהלת האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים

ד"ר חפצי זוהר - מפקחת ארצית באגף

פתח דבר

גב' שלומית רחמל, מנהלת האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים

משרד החינוך מצוי בעיצומו של מהלך ליישום התכנית לקידומן ולטיפוחן של המצוינות וההצטיינות.

בהמשך לתכנית רב-שנתית שגובשה בליווי ועדת היגוי מקצועית, החל האגף למחוננים ולמצטיינים בהפעלת תהליך כולל לפיתוח מדיניות ולגיבוש דרכי פעולה לטיפוח המצוינות וההצטיינות בקרב התלמידים בעלי היכולות הגבוהות במערכת החינוך. תהליך זה נעשה באמצעות סגל האגף, בשיתוף ובליווי של גורמים מקצועיים מהאקדמיה ומשדה החינוך. סנונית ראשונה היה הכנס למצוינות בחינוך שנערך אשתקד, אשר הציב את הנושא על סדר היום החינוכי. הכנס קיבץ יחדיו אנשים מתחומים שונים: עטורי פרס נובל ופרס ישראל ואחרים. שני גורמים מרכזיים אפיינו את כולם: האחד היה גילוי הצטיינות מיוחדת ופריצת דרך בתחומם תוך תרומה מיוחדת לחברה בישראל. השני החשוב לא פחות, היה רצונם של אישים אלו להשתתף בשיח החינוכי שמטרתו לנסות לשפוך אור על מושג המצוינות וההצטיינות תוך המחשת הפנים הרבות למצוינות וניסיון להצביע על ציוני הדרך המרכזיים בחייהם אשר היו עוגנים בעיצוב דרכם ואף הובילו אותם בנתיב להצלחה.

כנס חשוב מסוג זה מאפשר הסתכלות מזווית ייחודית אל עולמם של מצטיינים בחברה הישראלית, וכמו במלאכת הזיקוק שהיא "מלאכה איטית, פילוסופית וחרשית, המעסיקה אותך ועם זאת מותירה לך גם זמן לחשוב על משהו אחר" (פרימו לוי, "הטבלה המחזורית") ומסייעת לנו להמחיש כי המצוינות לגוניה הרבים משלבת בתוכה מרכיבים של מנהיגות, ערכים ומוסר, מרכיבים שחשוב לנו לחזור ולכונן בליבה של החברה הישראלית.

בכנס זה אנו ממשיכים במסע אינטלקטואלי מרתק בדרך אל מינוף החינוך למצוינות בישראל, ובחרנו להציג צעירים מבטיחים הנמצאים בראשית דרכם המקצועית והמצטיינים בתחומם, וכן להצדיע לתלמידים צעירים, עטורי פרסים בינלאומיים, שהם זכו בהם במהלך לימודיהם בבית הספר.

אנו חדורי אמונה כי המערכת הבית ספרית, שבה נזרעים הזרעים הראשונים, משמשת קרקע פורייה לדור הצעיר למימוש יכולותיו לטובתו הוא ולטובת החברה כולה. הצבת הנושא על סדר היום החינוכי והצגת עקרונות חשובים לעיצוב המדיניות ודרכי המעשה לקידומה הם נדבך חשוב בפיתוחו ובביסוסו של החינוך למצוינות.

הצלחתנו היא הצלחת המערכת כולה.

טיפוח המצוינות – ישראל 2008

חזון האגף למחוננים ולמצטיינים

האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים שואף להנחיל ולהוביל תרבות שבה המצוינות היא ערך מרכזי. בחזונו חולקים בו-זמנית ערכים של מצוינות אישית ואנושית, התעלות ומובילות תוך מחויבות ורגישות לחברה. אנו מחויבים ליצירת סביבות למידה תומכות רגשית, גמישות ודינאמיות, שבהן יתאפשרו שיח פדגוגי מאתגר ויצירת ידע חדש. "הסביבה שבשאיפה" שלנו ייחודה בעצם היותה קהילייה לומדת, שבה תלמידים ומורים שווים בסקרנותם ובמחויבותם לקחת זה את זה שוב ושוב לשדות חדשים, בלתי ידועים. כך תיפתחנה למורים ולתלמידים אפשרויות חדשות להעצמת מכלול היבטי התודעה, למתן ביטוי לכישוריהם הייחודיים וליצירת דפוסי לימוד וחינוך הולמים תוך התחדשות מתמדת.

ההון האנושי של מדינת ישראל הוא המשאב האיכותי המרכזי העומד לרשותה בהתמודדות עם האתגרים שהמאה ה-21 מציבה בפנינו. המושג "הון אנושי" מדגיש את פוטנציאל התרומה האינטלקטואלית ואת חשיבותם של כשרים מנטאליים ותכונות כגון היכולת לעבוד עם ידע ועל ידע, להבין מצבים ורעיונות מורכבים בלתי מוכרים, לקלוט מצבים חברתיים, ללמוד מהניסיון, לתכנן, להציע פתרונות מקוריים, לפרוץ לכיוונים רעיוניים ואמנותיים, יצירתיים וחדשנים.

איכות מאגר הכישרונות של ארגונים ושל מדינות וערכיותם של האנשים המצוינים והמצטיינים הכלולים בו, יהיו גורמים דומיננטיים בהתקדמות המין האנושי בכלל ומדינת ישראל בפרט. תפקיד מערכת החינוך הוא ליצור את הסביבה הלימודית, הרגשית והחברתית שתאפשר את המיטב לטיפוחם של התלמידים בעלי הכישורים המיוחדים לטובתם ולטובת החברה כולה. הנחת היסוד בבואנו לדון בסוגיית המצוינות היא ראיית הבוגרים של התכניות לקידום המצוינות כאליטה המשרתת את החברה.

דמותו של ה"בוגר הראוי" תאופיין בהישגים גבוהים בהגות, במדע, בטכנולוגיה, באמנות, בספרות, במשפט, בעסקים וכו'. מעבר להיבט ההישגי קיימות ציפיות נוספות מאותו בוגר: נחישות והתמדה, יצירתיות ומקוריות, סקרנות, אומץ לב אינטלקטואלי, יושר אינטלקטואלי או אמנותי, יכולת ורצון ללמוד ולהתפתח באופן מתמיד, יכולת לחשיבה בתנאי אי-וודאות, יכולת לחשיבה רב כיוונית, צריכת מידע יעילה, ראייה רחבה ומודעות להשתמעויות ערכיות, דהיינו עליו להיות אדם בעל מחויבות חברתית עמוקה ורמה מוסרית ואנושית גבוהה, אדם בעל מצוינות אנושית. כנס "החינוך למצוינות בישראל" דן בדמותו של המצטיין ובגורמים השונים שעודדו את טיפוחו, את הצמחתו, את איתגורו ואת הובלתו להצלחה ולמימוש עצמי.

מצוינות והצטיינות

בספרות המחקרית האקדמית, השדה הסמנטי להגדרת מצוינות, הצטיינות, מחוננות ומומחיות רחב ולא חד משמעי. פרופ' סטרנברג מדבר על המצוינות כעל תהליך: "ביצוע מצוין הוא מצד אחד מבע של מצוינות ומצד שני מתייחס ללמידה קודמת שהביאה למצוינות וללמידה המשכית כאמצעי לשיפור המצוינות" (Strenberg, 1998-9).

פרופ' אסא כשר (כשר, 2003) מדבר על ההצטיינות במדרג המונה חמישה שלבים: הצטיינות התפתחותית, הצטיינות השוואתית, הצטיינות כישורית, הצטיינות מהותית והצטיינות טהורה. התאוריה של מדרג שלבים שהאדם יכול להצטיין בהם מחזקת את ההבנה כי המצוינות הנה תהליך רב-ממדי המכיל בתוכו הזדמנויות להצטיינות.

כל החוקרים שותפים לדעה שלסביבה מיטבית יש חשיבות גדולה בהתפתחותה של הצטיינות ובקידומו של הפוטנציאל לקראת ההצטיינות המאוחרת, הבוגרת, היצירתית, הפרודוקטיבית. נוכל לסכם ולומר כי יש שלושה מימדים מרכזיים שהמושגים של הישגים יוצאי דופן ומצוינות נבחנים דרכם:

1. יכולת מנטאליות וקוגניטיביות

2. תכונות אופי ואישיות

3. הקשרים חברתיים, תרבותיים וסוציו-היסטוריים.

בכל אחד מהממדים המצוינות היא חתירה מתמשכת למימוש הפוטנציאל האישי, תוך הצבת רף עולה של סטנדרטים וציפיות עצמיות מחד גיסא ופתוח מודעות וקשב למסגרת ולסביבה הרחבה יותר מאידך גיסא. זהו מתווה דרך שבחורים ללכת בו מתוך מגמה להגשים יעד או חזון כלשהו. יעד או חזון זה יכולים להיות אישיים ולהיתחם במימוש עצמי או אף להגיע למחוזות ולמעגלי השפעה רחבים יותר, שבהם תהיה להישג האישי השפעה מכרעת על הסובב.

הגדרה של מצוינות והצטיינות

מתוך לימוד הנושא קבע האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים את ההגדרות האלה:

מצוינות

המצוינות פירושה מכלול ההתנהגויות והפעולות החותרות להשתפרות מתמדת ומאפשרות את מיצוי הפוטנציאל האישי על כל היבטיו. המצוינות היא אורח חיים. אנשים בעלי נטייה למצוינות מאופיינים בכמה סגולות: הם בעלי מוטיבציה פנימית חזקה המניעה אותם בהתמדה, הם סקרניים ויצירתיים, הם מעדיפים גירויים חדשים על פני גירויים מוכרים, הם מעדיפים מורכבות, הם בעלי רצון להתעלות ולהתמקצעות, הם בעלי תחושת ערך, אחריות, עצמאות ומוקד שליטה פנימי. המצוין מציב לעצמו מטרות וחותר להגשמתן.

הצטיינות

משמעותה של ההצטיינות היא ביצוע יוצא דופן ברמת מומחה. ההצטיינות נקבעת על ידי גורם חיצוני ובהתאמה לגיל. אין אפשרות להצטיין ללא מרכיבים של מצוינות. המצטיינים מגיעים להישגים יוצאי דופן, לתוצרים, בזכות מאמץ מתמשך ואיכותי שהוא מסימני המצוינות. מכאן שגם ההצטיינות היא דינאמית; המצטיין הולך ומתפתח.

המסע למצוינות

עצם היותם של פרטים במסלול שיש בו התפתחות מתמדת ודו-ממדית הן בציר האישי והן בציר ההשוואתי ביחס למומחים אחרים בתחום הדעת ממקם אותם על מסלול של מצוינות שהוא תהליך של התפתחות ושאפה למיצוי מירבי של פוטנציאל.

במסלול למצוינות ייתכן כי בנקודת זמן זו או אחרת יעלה המופע היחסי של הפרט או ירד ביחס לאחרים ויקבע את הצטיינותו או את אי-הצטיינותו ביחס למערך הסובב אותו. גם אם אין הפרט זוכה להכרה על הצטיינותו הריהו יכול להימצא בתהליך תמידי ופנימי, באמצעות תכונות פנימיות, של שאיפה לעשות טוב יותר את שעשה קודם. המצוינות איננה שמורה לתחום דעת כלשהו, היא מעין כוכב צפון ואורח חיים.

בין אם אדם הוגדר כמצטיין ברגע נתון כלשהו ובין אם לאו, הוא עדיין יכול להישאר במסלול המצוינות הנמדד באתו רגע ביחס לעצמו. לעתים ייתכן כי הפרט יקבל הכרה בהצטיינותו רק לאחר זמן רב במסלול למצוינות. הכרה זו לא בהכרח עומדת בסדר כרונולוגי עם זמן ההצלחה/ההישג/הגילוי (פרסי נובל מתקבלים עשרות שנים לאחר הגילויים). גם לאחר הצטיינות יש לזכור, כמאמרו של פרופ' כשר, ש"ההצטיינות איננה זר של עלי דפנה המעטר אחת ולתמיד את ראשו של המצטיין. כדי שעטרת הזר תעמוד בעינה, כדי שהעלים יהיו תמיד רעננים, ירוקים, שלמים, יש לזכות בזר כזה של עלי דפנה שוב ושוב, כל פעם מחדש".

בחרנו להציג בדפים הבאים ציטוטים נבחרים מפי הדוברים בכנס הראשון של החינוך למצוינות, ציטוטים המדגישים את התפיסה האישית של הדוברים לגבי מצוינות בכלל ולגבי הצטיינותם בפרט.*

* הדברים המובאים הם ציטוטים ותמצית של עיקרי הדברים שנאמרו כדי להדגיש את הרעיון המרכזי. פירוט מלא של ההרצאות אפשר למצוא באתר האגף, <http://www.education.gov.il/gifted>

חזון ותפיסת עולם בחינוך למצוינות

גב' לאה רוזנברג, סמנכ"לית ומנהלת המינהל הפדגוגי, משרד החינוך

"החינוך המצוינות הוא חינוך אינטלקטואלי, אצרכים ואמוסר"

דמות הבוגר הרצוי במאה ה-21 היא של אדם חברתי היוצר בין הבריות. אדם אשר גם כאשר הוא "מנגן סולו" הוא קשוב לאחרים ולעצמו בכדי ליצור הרמוניה. המצוינות שלו משפיעה על המערכת כמו גביש המשפיע על התמיסה הרוויה שבה הוא נתון. הוא חייב להכיר ולדעת את ה"שפות" השונות, את התכנים שהם בבחינת נכסי צאן ברזל ואת התכנים שיכשירו אותו לתפקוד במאה ה-21; מיומנויות למידה, מיומנויות חברתיות ומיומנויות אישיות המתבססות על מערכת ערכים דמוקרטית, אזרחית, ועל המורשת ההיסטורית התרבותית.

שרת החינוך, חברת הכנסת פרופ' יולי תמיר

"כשיש ילד אחד פורח כל הסביבה מאמינה בעצמה. יש לפתוח את הדלת בפני ילדים מצוינים גם אם הם עצמם אינם יודעים עדיין שהם מצוינים. יש לטפח את הניצוץ ולהפוך אותו ללהבה אחת גדולה !

יש לנסות להתמקד ולאתר ילדים בעלי יכולות; יש לתת לילדים אלו לפרוח, כי כשיש ילד אחד פורח כל הסביבה מאמינה בעצמה. יש לפתוח את הדלת בפני ילדים מצוינים גם אם הם עצמם אינם יודעים עדיין שהם מצוינים. יש לטפח את הניצוץ ולהפוך אותו ללהבה אחת גדולה !

ילדים בעלי פוטנציאל הם הנשמה היתרה של המערכת והלוואי ויכולנו לקחת נתח גדול יותר. אנו מצפים מהמצוינים לאחריות קהילתית ולמעורבות חברתית. הילדים צריכים לשאוף להיות מנהיגים בקהילה שלהם. הגיע הזמן להכניס את המצוינות ללב המערכת !

פרופ' ברוך נבו, החוג לפסיכולוגיה באוניברסיטת חיפה ונשיא מכללת צפת, חבר ועדת ההיגוי לקידום החינוך למחוננים ולמצטיינים

"המשאב האנושי הוא המשאב הגשוב ביותר, בייגוד אמדינת ישראל"

במאה ה-21 המשאב האנושי הוא המשאב החשוב ביותר בייחוד למדינת ישראל, ולכן עליה לדאוג לטיפול של המשאב האנושי ברמה הכללית וברמה של המצטיינים והמצוינים. הפרטים המצטיינים משמעותיים בהובלה. יש לתת לחשיבות זו ביטוי מעשי מבחינה תקציבית.

ד"ר יהודית ריכטר, מדינול בע"מ (מנכ"ל), חברת הוועד המנהל של האוניברסיטה העברית, מייסדת תכנית לימודים לקידום המצוינות בלימודי המדעים ופיתוח חשיבה יצירתית ויישומים טכנולוגיים ברפואה

"את היצירות שכתבתי אגזרן לא הבנתי יש מקום לטפח בקהילה שבה אני גיה"

יש חשיבות לתחושת השייכות למדינת ישראל, גם חברה פרטית צריכה לחנך למצוינות. "עשינו משהו הכי טוב מאחרים ולכך הגענו בעזרת מקוריות". בחברות מצליחות נוצר רצון לטפח את הדור הצעיר – לסייע לצעירים בתיכון "ולהביא אותם לבטא את המצוינות שבהם". אנו מציעים לצעירים לימודים של מדע בסיסי שמהם ממשיכים לרכישת ידע לאפליקציה לכיוון שימושי. אנו מתמקדים בפיתוח חשיבה יצירתית ע"י עידוד תחרותיות: תחרות בין קבוצות בתוך הקבוצות ובין פרטים. הרעיון הבסיסי הוא טיפוח של בני נוער בעלי עניין במדע ויצירתיות תוך דגש על הבנת משמעות הידע. בסיום התהליך הם מבינים מה אפשר לעשות עם הידע. בתמורה הצעירים מתחייבים להתנדב בקהילה. "דחף אותי הבית. הורי, ניצולי שואה, העבירו מסר מאוד חשוב ומאוד ברור "הדבר היחיד שאף אחד לא יוכל לקחת ממך הוא מה שיש לך בראש". המצוינות, שהיא "לעשות משהו יותר טוב מאחרים", היא תוצאה של המקוריות, "לעשות את הדברים אחרת".

פרופ' שאול שאשא, מנכ"ל ביה"ח בגליל המערבי בנהרייה, פרופ' בביה"ס לרפואה בטכניון, עטור פרס רבין לאיכות ולמצוינות וממובילי המצוינות במינהל הציבורי

"אני כותב ארגון צריך לאתר את הגולמים שבהם כל אחד ואחד יכולים להצטיין"

מצוינות זה לעשות את הדברים ברמה הטובה ביותר בהשוואה לאחרים ובהשוואה למה

שאני עשיתי קודם. מדובר בהישג שהוא תוצאתי (מדיד) ובר השוואה. למה מצוינות? ברמה הארגונית מצוינות היא ערך ויש להנחילו. אנו כחברה איבדנו את הרוח והערכים. למצוינות יש מטרה, ולגבי מדינת ישראל מדובר בשאלה קיומית. ההנעה האישית היא החזקה ביותר במצוינות. עלינו לתת למצוינים את הסביבה שמאפשרת את הפיתוח ואת יצירת הסביבה השואפת למצוינות. המניע והיכולת האישיים הם כמו "גנוטיפ" אם לא יתקלו בסביבה המתאימה לא יהיה ביטוי "פנוטיפ". יש חשיבות ליצירת סביבה השואפת למצוינות כדי שהבודדים יגיבו. כל אחד יכול להצטיין בתחומו; אני כמנהל ארגון צריך לאתר את התחומים שבהם כל אחד ואחת יכולים להצטיין.

פרופ' דוד הראל, הפקולטה למדעי המחשב ולמתמטיקה שימושית במכון ויצמן למדע, עטור "פרס ישראל" ובעל פרס ACM למחקר המשמעותי ביותר לשנת 2006 בהנדסת תוכנה

"ג'י" אמרו 'ס״ג אמכמה שתיקה'. אני קורא את הקביעה הזאת כק:
לא שצריך הבכא אשוק, אלא שצ״ל אדברי, אעשות, אהערכ אכגוב אעסוק
רק בדברים שעש״ל את מואא המאמץ אהבין בהס. ואס אין אלו מבינים די
בהס, אס אין אלו הבכמה בהס, ע״ל אשוק."

"אני מאמין במקצוענות/במקצועיות". מהו מקצוען? מי שמבין בדברים שהוא עוסק בהם ועוסק אך ורק במה שהוא מבין. הדבר החשוב ביותר הוא הסביבה, המורים, ההורים והמשפחה. מערכת החינוך צריכה לעשות הכול כדי שהמורים יהיו טובים יותר ואינטימיים וקשובים יותר."

גב' גילה אלמגור-אגמון, עטורת "פרס ישראל", הגב' הראשונה של התיאטרון בישראל

"המצוינות דורשת 'תחזוקה' יומיומית וצורך תמידי לשמירה על ההצטיינות
לאורך זמן"

איתור הפוטנציאל הוא משימת-על; יש לעשות זאת כבר מהגיל הרך. ראיתי הצגת תיאטרון ראשונה בגיל 14, וזו הייתה חוויה מגבשת בעבורי. המורה הבחין בצורך העז שלי ומאותו רגע הדריך וליווה אותי, ואף דאג לאפשר לי להגיע מ"הדסים" לתל אביב להצגות. מורה זה היה עבורי מורה לחיים. אני מאמינה שההבדלים בין אמן טוב מאוד, לאמן מצטיין, לאמן דגול, מתבטאים באכפתיות, בתרומה וברגישות לקהילה. הרגישות יכולה להפוך אמן לאמן דגול.

אני מתפרנסת מהדבר שהשתעבדתי אליו; שעבדתי את עצמי לתחום שאני עוסקת בו ורואה בו מרכיבים רבים של מצוינות. בתיאטרון האמן הוא "המפעל", ויש לו הפנים, הקול, הצבע, החן, האינטליגנציה, הגוף. מקצוע זה דורש עבודת פרך, ולכן הרבה נושרים בדרך ולא ממשיכים שנים רבות. מדובר בעייפות ממחויבות; נטישת המקצוע פירושה עייפות מההחלטה להצטיין.

המצוינות דורשת "תחזוקה" יומיומית וצורך תמידי לשמירה על ההצטיינות לאורך זמן.
מי שהצליח ללא טיפוח אולי היה מצליח יותר עם טיפוח.

ד"ר **אברהם אופק**, מנכ"ל מכון אופק לניהול ומחקר, יועץ במשרד החינוך לאיכות ומצוינות, בעל פרסי "קרן פורד למחקר" ו"קרן לידי דיוויס" להצטיינות במחקר

"השפיעו עליי מורים שהציבו בפניי ערכים, הקניה של הדרך ולא של ידע"

שלושת העוסקים בחינוך הם ההורים – כל אחד מאיתנו- המורים והמנהלים את החינוך. היום בחרנו ללכת אל השוליים – אל המצטיינים. זו השנה הראשונה שמשרד החינוך בחר לתייג את המושגים "מחוננים" ו"מצטיינים". שנים רבות הייתה התייחסות אך ורק לקצה אחד, לחלש. אנו כאן היום כדי לומר שיש חשיבות של התבוננות בקצה האחר של השוליים. חשוב לקדם ולטפח קצה זה; הדבר הזה חשוב לנו כחברה. **אם לא נאתר את המצטיינים נצא נפסדים.** יש לשקוד על ניהול חדש של השקעת משאבים ושל הוראת השוליים. **השפיעו עליי מורים שהציבו בפניי ערכים, הקניה של הדרך ולא של ידע. מורים שאמרו לי "ראה" ולא "שנה".**

פרופ' **אהרון צ'חנובר**, עטור "פרס נובל למדעים" ו"פרס ישראל", המרכז לחקר הסרטן ולחקר ביולוגיה וסקולארית, ביה"ס לרפואה, הטכניון, חיפה.

"מורתי לכימיה הייתה והינה ידידתי הקרובה ומלוות הדרך שלי"

הבית בו גדלים ומתחנכים הוא גורם מכריע בעיצוב ובחינוך האדם. יש חשיבות לאינטימיות ביחסים שבין מורה לתלמיד. מורים יוצאים מן הכלל לוקחים לעיתים את התלמיד תחת חסותם באופן אישי. **"מורתי לכימיה הייתה והינה ידידתי הקרובה ומלוות הדרך שלי".** ישנו צורך במנהיגות מקרינה ולא רק בתחום מדעי הטבע אלא גם בתחום מדעי הרוח - **"במקום בו מדעי הרוח קפואים אין מקום לפריחה של מדעי הטבע".** השימוש בחינוך המדעי כפרדיגמה, משפיע על התוצר החינוכי - התלמיד והאדם. "אם רוצים לחנך לאדם טוב יותר יש לחנכו על פי הפרדיגמה המדעית". על המצטיינים והמצוינים לחזור להנהגה הציבורית במדינה.

גישות שונות לטיפוח ולקידום מצוינות

מר **חזקי אריאלי**, מנכ"ל העמותה למצוינות בחינוך

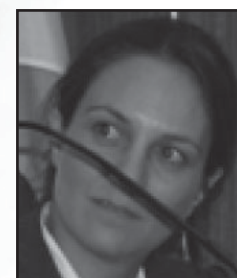
"החברה של היום דורשת מצוינות. מצוינות איננה נתפסת עוד כלוקסוס. השאיפה שלנו היא לתת מענה לתלמידים מצוינים שהמערכת אמרה שהם יסתדרו בכוחות עצמם ולא נתנה להם מענה ייחודי, תוך שאיפה לתרבות של מצוינות בית-ספרית כוללת. אנו עובדים על פיתוח המורים ועל פיתוח תכניות לימודים; ביה"ס שואף למצוינות של כל הגורמים השותפים בו."

החברה היום דורשת מצוינות. מצוינות איננה נתפסת עוד כלוקסוס. השאיפה שלנו היא לתת מענה לתלמידים מצוינים שהמערכת אמרה שהם יסתדרו בכוחות עצמם ולא נתנה להם מענה ייחודי, תוך שאיפה לתרבות של מצוינות בית-ספרית כוללת. אנו עובדים על פיתוח המורים ועל פיתוח תכניות לימודים; ביה"ס שואף למצוינות של כל הגורמים השותפים בו.

גב' **טלי דובק** – מנכ"לית משותפת של MEET

התכנית המלווה ע"י אוניברסיטת MIT (ארה"ב) לקידום נוער מצטיין ישראלי – פלשתינאי בחינוך למצוינות במדעי המחשב והטכנולוגיה מטרת העל היא יצירת קבוצה של מנהיגים עתידיים המסוגלים לראות את התועלת בעבודה משותפת של אנשים מתרבויות שונות. לומדים שפה משותפת כדיבורים ובעשייה באמצעות חיבור בין תלמידים יהודיים ופלשתינאים.

התכנית המלווה ע"י אוניברסיטת MIT (ארה"ב) לקידום נוער מצטיין ישראלי – פלשתינאי בחינוך למצוינות במדעי המחשב והטכנולוגיה מטרת העל היא יצירת קבוצה של מנהיגים עתידיים המסוגלים לראות את התועלת בעבודה משותפת של אנשים מתרבויות שונות. לומדים שפה משותפת כדיבורים ובעשייה באמצעות חיבור בין תלמידים יהודיים ופלשתינאים.

פרופ' **מאיר מידב** – יו"ר הוועדה האקדמית, היחידה לנוער שוחר מדע, ביה"ס לחינוך באוניברסיטת תל-אביב

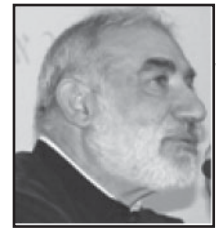
"הרבה גופים עוסקים בטיפוח מצוינות ולא תמיד גופים אלה מתאימים לזה. הגענו למסקנה שצריכים לקבוע קריטריונים שנדרשים מאלה שעוסקים בטיפוח מצוינות. קראנו לזה גו-גקו"

מענים שונים ניתנים כיום לנוער מצוין ומצטיין ויש לבדוק אלו מהם ראויים. טיפוח מצוינות אקדמית הוא נדבך חשוב בטיפוח דור העתיד בכלל ויכול לשמש כאמצעי לצמצום פערים חברתיים בפרט.

טיפוח המצוינות מחייב פיתוח נורמות למידה אקדמיות, חינוך לעצמאות מחשבתית וחשיבה ביקורתית, הרחבת האופקים ופתיחת אשנב לנושאים העומדים בחזית המחקר המדעי. הצבתה של החתירה למצוינות במקומה הראוי יכול להביא לשינוי המקווה.

הכומר **אמיל שופאני**, מנהל קולג' סיינט. ג'וזף (אל מוטראן) בנצרת, עטור פרס אונסק"ו

*"אנו מנסים תמיד לפגוש אותם באמת, לדבר, אמיתות ולא הוב, כך
מובילים בית ספר אמיתי המצוינות"*

יחס של אהבה הוא המפתח להישגים, אהבה וכבוד בין מורה לתלמיד, בין מורה למנהל ובין מנהל למפקח. על המורה "לראות" את התלמיד ולהכירו כאדם. יחס כזה הופך תלמיד משועמם וחסר מעש לתלמיד שיכול, לתלמיד מצטיין.

תפקיד המורה להנחיל תרבות ולא רק ידע. במשך 30 שנה בית הספר שלנו מלמד על פי תכניות של משרד החינוך, אך הוא יצק בתכנים האלו שינויים שכללו התייחסות לעולם הקונפליקטים שהתלמידים חיים בו, מקום לחוות אותם ואתגר להתמודד עמהם. אנו מנסים תמיד לפגוש אותם באמת, לדבר, לחיות ולא הוב; כך מובילים ביה"ס למצוינות.

ד"ר **רמה קלויר**, יועצת אקדמית לאגף וחברה בוועדת ההיגוי לקידום התלמידים המחווננים

"מצוינות לא נולדת מאליה; צריך לפגא אותה"

חוקרים רבים שותפים לדעה שלסביבה מיטבית יש חשיבות גדולה בהתפתחותה של הצטיינות. יש חשיבות רבה לסביבה שמזהה את הילדים המצטיינים, מטפחת אותם, מאמינה ביכולותיהם ופועלת למילוי צרכיהם הייחודיים.

מצאו במחקרים שמורים אינם יודעים מאומה על הצטיינות; באף מוסד שמכשיר מורים אין מגמה בתחום המחווננות והמצוינות. תלמידי הוראה ומורים בפועל נתקלים במעט מאוד השתלמויות בתחום הזה. האגף למחווננים ולמצטיינים פועל בנושא זה בשני מישורים:

1. נפתחו מסגרות במכללות ובאוניברסיטאות לתכניות הללו למורים שעובדים בפועל.
2. עומדים לפתוח השנה תכנית חדשה למורי מורים.

פרופ' **מרים בן-פרץ**, עטורת "פרס ישראל" בחקר החינוך, פרופ' אמריטוס, אוניברסיטת חיפה

*"גילוף שניצק סקרן ביומי יעשה הכא כדו אספק אג סקרנות... הוא
יבגר בפעילות המצירה ביומי מבטינה גושיט וויצואלית... אגן הסקרנות
נעלמת במהלך שנות הגבולות בוק מערכת הגילוף שניצק?"*

מהות המצוינות נמצאת בתכונה האנושית שנקראת mind; ממנה נובע הפוטנציאל למצוינות. הרמב"ם מציין ארבעה תחומים שבהם בני האדם יכולים להגיע להצטיינות: התחום הכלכלי, טיפוח האני הגשמי, התחום הערכי והתחום האינטלקטואלי, שלדעתו הוא החשוב מכולם, משום שכאשר הוא קיים גם כל השאר קיימים. התחום האחרון הוא למעשה התחום שבו מערכת החינוך מנסה לשים דגש בטיפוח המחווננים.

סיכום התובנות המרכזיות לאחר הכנס הראשון

האגף מוביל תהליך של חשיבה ודיון שמטרתו חילוץ תובנות והבנות מרכזיות אשר תסייענה בהצבעה על הגורמים המשמעותיים בהתוויית הדרך למצוינות ובתרגומה לכדי הצטיינות. מכאן נגזרת המדיניות הממלכתית לקידום המצוינות במערכת החינוך.

במהלך הדיונים עלתה חשיבות האיתור המוקדם בשני היבטים: ההיבט הראשון הוא ההיבט הכללי, בציר של תלמיד-מדינה; חובתן של החברה ומערכת החינוך לאתר את בעלי הפוטנציאל מוקדם ככל האפשר ולטפחם. מודגשת חשיבות הטיפול המוקדם תוך כדי חשיפה וזימון של האפשרויות לגילוי עצמי של חוזקים ואהבות. ההיבט השני הוא ההיבט האישי, האפשרות לזהות בשלב מוקדם את מקור היכולת של הילד ולטפחו בציר האינטימי שבין המורה לתלמיד. המושג דיאלוג בין מורה לתלמיד המופיע בחזון האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים מקבל הרחבה ועומק. כמעט כל הדוברים ועטורי הפרסים ששוחחנו עמם התייחסו למפגש שלהם עם אדם משמעותי המאופיין בסובלנות, בהקשבה, באהבה, בידע ובפניות לתלמיד, תוך שהוא מנהל עמו דיאלוג אמיתי. זוהי הקשבה שמטרתה למידה מהאחר ואיתו, מתוך הכרה שכל אחד תורם לדיאלוג. דבר זה עולה בקנה אחד עם החזון המתמקד בשיח הפדגוגי הראוי בין המורים לתלמידים. שיח זה מציב את התלמיד ואת המורה בעמדת סקרנות, שאפתנות והשתוקקות שווה ללמידה, כזו המובילה אותם בצורה מושכלת ומונחית על ידי המורה אל מחוזות ידע חדשים, ויש בידיהם האפשרות, הזכות ואף החובה ליצירת ידע חדש, המתאפשר באמצעות הדיאלוג וההקשבה: "המורים והתלמידים יהיו תורמים ונתרמים כל אחד ממקומו ושואפים ללמוד ולהתפתח באופן מתמיד" (מתוך חזון האגף). זהו מפגש משמעותי, אינטימי ואוטנטי- בדומה ל"זרע המוכן לנביטה ופוגש את טיפת המים".

מרבית הדוברים ציינו את "החוויה המגבשת" כאירוע שעיצב את חייהם המקצועיים. עלתה השאלה מהי אותה חוויה, מה המצע המתאים ליצירתה? ומה קורה בה? האם עלינו כמחנכים להפגיש את התלמידים עם דמויות מופת מובילות כדי לטפח את ערכי המצוינות וההצטיינות? חלק ניכר מהדוברים הזכירו את המורים בבית ספרם שהשפיעו השפעה מכרעת על חייהם והיו דמויות מופת בעבורם. הודגשה חשיבות הכבוד וההערכה למורים – כדי שהם יהיו במקום שבו הם יכולים לקיים את המפגש האינטימי והמשמעותי ולסייע בגיבושם האיטי, הנכון והמושכל של התלמידים. מכאן שהדיאלוג על רמותיו השונות צריך להיות אבן דרך בהכשרת מורים בכלל ובטיפול מחוננים ומצטיינים בפרט. דוברים רבים הזכירו גם את הבית כגורם מכריע להצטיינות ולהצלחה, הבית כדוחף, כמעודד, כמטפח וכמקנה ערכים. גם ה"בית" בהקשרו הרחב, ההקשר ההיסטורי-תרבותי והיהודי-ישראלי שלנו, המחובר לשורשיות ולמקורות - גם בית זה צוין כנותן השראה ומעודד הצטיינות.

כול הדוברים ציינו כי ההצטיינות היא פרי של תהליך ממושך, מייגע ורציף. "המצוינות דורשת 'תחזוקה' יומיומית וצורך תמידי לשמירה על ההצטיינות לאורך זמן". כאן חשוב להבין, בעיקר לקובעי המדיניות, שהחינוך למצוינות מצריך אופק, ראייה לטווח ארוך, תוך שימת לב ורגישות לאורך הדרך.

יש לחנך להבנת החשיבות התהליכית ולא רק להשגת תוצרים מידיים. לתוצרים שיתגלו בעתיד יש משמעות כמו לאלה המידיים. כאן עולה סוגיית הכלים המשמעותיים לתלמיד כדי שיוכל למצות את כישוריו ולהביאם לידי מימוש מיטבי בעולם העתידי השונה מעולמנו כיום.

אחת ההצעות המעניינות שעלו היא השימוש בחינוך המדעי כפרדיגמה חינוכית בעלת השפעה מכרעת על התוצר החינוכי. לפי הנחה זו החינוך המדעי הבסיסי - וכאן הכוונה למדעים בהקשרם הרחב ולא רק למדעי הטבע - מעניק באופן אימננטי כלים אוניברסאליים וחשובים לאדם ראוי, בעל מערכת ערכים וכישורים המאפשרים לו לפרוץ ולהצטיין בתחומו. הודגשה הנקודה כי המחקר הבסיסי העוסק בחינוכו ובהכשרתו של החוקר, כמו גם בהנחת המסד המדעי לכל המחקרים השימושיים, הוא המאפשר הצטיינות ופריצות דרך. הודגשה החשיבות הרבה בהוראת מדעי הרוח בעיצובו של אדם אינטלקטואלי ורחב אופקים ("במקום בו מדעי הרוח קפואים אין מקום לפריחה"). כל הדוברים גם הדגישו את חשיבות השפה, וייחסו לה מקום מרכזי כאמצעי לדיוק ולעושר הביטוי וכביטוי למצוינות.

בדיון בקשר בין מנהיגות למצוינות עלתה שאלת הזיקה ביניהן תוך קריאה למצטיינים לחזור להנהגה ולשמש "מנהיגות מקרינה" הנחוצה כל כך במדינתנו. הדוברים ביטאו את מחויבותם לקהילה, את רצונם להנחיל, "להחזיר את מה שקיבלנו". עלתה תחושת השליחות והצורך לתרום בחזרה לחברה. המושגים להט, שליחות, מובילות, מחויבות ורצון לתרום עלו כמרכיבים בהתנהלות המצטיין/ת.

בכנס דובר על הנושא החינוכי הצריך להיבחן בשני צירים מרכזיים: בציר הגלובלי, בין הפרט למדינה שהוא חי בה ובציר האישי, של התלמידים בקהילתם הקרובה. נושא זה מעלה שוב את סוגיית החינוך הערכי. על המורה להיות גם מחנך ולהוביל למדידת ההצטיינות גם מההיבט של התרומה לקהילה, כפי שעולה מהנחת היסוד בדיון בסוגיית המצוינות שלפיה יש לראות את הבוגרים של התכניות למצטיינים כאלו המשרתת את החברה לא רק בפן הקוגניטיבי-יישומי אלא גם בפן הערכי. לשם כך יש ליצור סביבה מחנכת שבה יש איזון נכון בין כבוד, סובלנות, ענווה וצניעות ובין הישגיות, תחרותיות, "רעב", דריכות ולהט. מדברי רבים עלה כי סביבה המעודדת סקרנות ומאפשרת חשיבה בתנאי אי-ודאות תהיה כר נרחב להתפתחות של חשיבה לא קונפורמית ושל רעיונות חדשים המאפשרים פריצות דרך והתעלות אל מעבר למצב הקיים.

קיומה של סביבה שכזו מצריך מקצועיות, הן ברמה של קובעי המדיניות והן ברמה של המורים, ולכן הושם דגש על הכשרה ייעודית וייחודית של מורים, המעניקה להם התמחות שנייה בהוראת תלמידים מחוננים ומצטיינים תוך שימת דגש על המאפיינים ועל הצרכים הייחודיים הכוללים את הפן הרגשי והקוגניטיבי כאחד.

אנו סבורים כי טיפוח המצטיינים במערכת החינוך יקרין על המערכת כולה, ישמש גירוי ויעודד הצמחה של כל המערכת. הוא ייצור אקלים פורה הפותח את הדלת לתלמידים רבים שכן "כשאחד פורח בבית הספר כל הסביבה מתחילה להאמין בעצמה".

לסיכום, תהליך היצירה של הכנס הראשון, תוצאותיו וההדים שעורר, היו עבורנו מקור ללמידה ולהשראה והעניקו לנו כיוונים נוספים ופוריים בדרך לגיבוש מדיניות שתאפשר יישום מושכל של החלטות מעשיות לטיפוח המצוינות וההצטיינות בקרב תלמידים מצטיינים במדינת ישראל.

מצוינות והצטיינות

בבואנו לדון בנושא כה חשוב, המציב לחינוך קושיות ושואף בד בבד ובאותה נשימה גם למסד אושיות, יש המון תהיות על האופן וכיצד בדיוק בו לדון, כי בנושא כה חשוב ואולי קיומי לא נוכל לעסוק בעידון.

ולכן נתכנסנו במלוא הצניעות ומתוך תחושה של שליחות לנסות להצביע על מרכיבים חשובים, ולא, לא התיימרנו "לתנו איכות".

וכמו במסע אל מבנה החומר

גמרנו אנו אומר

לנסות ולבודד מתוך תמיסה רוויה

את עיקרי האג'נדה הראויה.

למשימה נקראו טובי המוחות ובעלי העניין והערך

הרואים שליחות מדרגה ראשונה להתוות לצעירים את הדרך.

רצינו לדעת כיצד ייתכן להיות מצוין וגם מצטיין ,

מה בדיוק בגנוטיפ נותן את הכוח

לשרוד בתנאי עקה, ואולי אפילו לפרוח ,

מה בילדות עודד נון קונפורמיזם וסיפק השראה,

או בעצם היה המסלול הבטוח בדרך אל "ההמראה" .

האם באמת זה רק משהו מולקולארי ההופך את המצטיין למולטי-דיסציפלינרי?

הוזכרו המורים - מורי דרך, בעלי ההשפעה על הפן האישי החשוב כל כך לעידודו ולהצמחתו הנכונה של "ההון האנושי".

התשוקה, השפה, הלהט והאתוס הערכי נמזגו לרצון אינסופי להפנות את המרץ, ההישגים והיכולת למסלול אנושי חלופי,

שבו הילד נמצא במרכז וזקוק ליד מלווה

היודעת להנחות ולכוון ולתת גם המון אהבה .

כי במסע הסיזיפי במסלול למצוינות

יש לזכות בכל פעם ופעם

באותו זר ירוק המונח לו על ראש

ורק הוא הנותן את הטעם .

משרד החינוך

תעודת הזקרה

לתלמיד

על השתתפותו כנציג
מדינת ישראל בתחרות בין לאומית

פרופ' יולי תמיר
שרת החינוך

י' באיר תשס"ח
15 במאי 2008

המזכירות הפדגוגית
האגף למפמ"רים

המנהל למדע וטכנולוגיה
המחלקה לנוער שוחר מדע

מדינת ישראל

משרד החינוך

המינהל הפדגוגי

האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים

זוכי תחרויות בינלאומיות תשס"ז-תשס"ח 2007-2008

תחרות מדענים צעירים של האיחוד האירופי ספרד - וולנסיה

אמריליו יעל - מקום שני ופרס כספי

האולימפיאדה הבינלאומית בכימיה רוסיה - מוסקבה

שפירא אסף - מדליית כסף
שמאי איתמר - מדליית ארד

האולימפיאדה הבינלאומית בפיזיקה סין - שנחאי

פיאט יונתן - מדליית ארד
און עמוס - ציון לשבח
שפירא אסף - ציון לשבח
בראונר אשר - ציון לשבח

תחרות מדענים צעירים אינטל העולמית ניו מקסיקו - אלבוקרקי

הלמן חגי - מקום שלישי

תחרות רובוקאפ ג'וניור ארה"ב - אטלנטה

בן חור נדב - מקום ראשון בקטגוריית ריקוד
לזרוני רן - מקום ראשון בקטגוריית ריקוד
מחלב שני - מקום ראשון בקטגוריית ריקוד
פרי שירה - מקום ראשון בקטגוריית ריקוד
חיימוב אלכס - מקום ראשון בקטגוריית ריקוד
ישראלוב גבריאל - מקום ראשון בקטגוריית ריקוד
יליזרוב יצחק - מקום ראשון בקטגוריית ריקוד
כהן אור - מקום ראשון בקטגוריית ריקוד

האולימפיאדה הבינלאומית במתמטיקה וייטנאם

כרמון דן - מדליית ארד
בן אליעזר עמרי - מדליית ארד
אנטובה אנה - מדליית ארד
זלידנקו אולג - ציון לשבח
גורדצקי אופיר - ציון לשבח
סבצ'וק מריה - ציון לשבח

**תחרות מוזיקה קלאסית
צפון קרולינה- ארה"ב**

הישאם חורי - תעודה ופרס כספי
THE YOUNG ARTIST

**סבריו מרקדנטה
איטליה**

נווה אודי - מקום שני בקלרינט

**FIRE FIGHTING ROBOT
CONTEST**

קונטיקט- ארה"ב

נס רונן - מקום ראשון בליגת אנטרי
שמילוביץ אלון - מקום ראשון בליגת אנטרי
צליל אור - מקום שני בליגת סטנדרט
בן יהודה ליאור - מקום שני בליגת סטנדרט

**תחרות מדעים
National Junior College
סינגפור**

גרוס רנן - מקום ראשון
שדה יניב - מקום ראשון

**האולימפיאדה
הבינלאומית במדעי המחשב
קראוטיה-זגרב**

פפיני שחר - מדליית כסף
פריימוביץ יבגני - מדליית כסף
כרמון דן - מדליית כסף

**אולימפיאדת אסיה בפיזיקה
אולן בטאר-מונגוליה**

שדה יניב - מדליית ארד
וייס גלעד - מדליית ארד
ארצי ניצן - ציון לשבח
מיילשטיין אולג - ציון לשבח
אור שחר - ציון לשבח
כהן ניב - ציון לשבח

**הגימנסיאדה העולמית
של בתי הספר
יוון**

עברי עמית - מדליית כסף 100 מטר פרפר
פינקל ורד - מדליית כסף בתרגילי קרקע

